

Розділ II

ФУНКЦІОНАЛЬНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ І ГРАМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811.111'272'42

Ольга Бешлей
(Чернівці)

СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ СИНОНІМІВ КОНЦЕПТУ YOUTH

На матеріалі лексикографічних джерел здійснено аналіз дериваційного і номінативного поля концепту YOUTH. Виявлено його категоріальну структуру відповідно до класифікації на домени. Встановлено межі концептуалізації досліджуваного явища.

Ключові слова: лексема, приядерна зона, синонімічний ряд, ознака, домен.

Концепт як ментальна одиниця може описуватись через аналіз засобів його мовної об'єктивації. Сукупність прийомів, що вербалізують концепт, визначаються З. Д. Поповою і Й. А. Стерніним як *номінативне поле* концепту. Воно вважається неоднорідним, оскільки містить як прямі номінації безпосередньо самого концепту, що утворює *ядро* (первинна номінація) номінативного поля, так і номінації окремих *когнітивних ознак* концепту, що розкривають його зміст і ставлення до нього в різних комунікативних ситуаціях, утворюючи *периферію* (вторинна номінація) [4, с. 66].

В. А. Маслова в структурі концепту, окрім ядра і периферії, до якої дослідниця відносить асоціативно-образні репрезентації, вирізняє також *приядерну зону*, куди входять лексичні репрезентації, тобто синоніми номінативних лексем, що утворюють концепт [3, с. 35].

Об'єкт нашого дослідження складає приядерна зона концепту YOUTH в англійській мові. **Предметом** убачаємо аналіз синонімічних іменників і прикметників номінативних лексем (*youth* та *young*) цього концепту.

Мета нашого дослідження – семантичний аналіз синонімічних лексичних одиниць, що утворюють приядерну зону та безпосередньо об'єктивують концепт YOUTH. Для цього необхідно виконати такі **завдання**: провести аналіз синонімів номінативних лексем *youth* та *young*, згрупувати їх у домени відповідно до тематичної належності та змодельовати номінативне поле досліджуваного концепту шляхом його синонімічного та ідіоматичного вираження у лексикографічних джерелах.

Оксфордський словник визначає *синоніми* як слова, які називають те ж саме, але різняться контекстуальним уживанням або смисловим компонентом, а також слова, що збігаються лише в деяких значеннях. Синоніми зазвичай розрізняються додатковою імплікацією (конотацією). В деяких випадках вони можуть бути взаємозамінними, проте це – не остаточний критерій синонімії, оскільки часто перешкоджає ідіоматичному вживанню слів [10].

Синонімія – явище переходу з одного змістового плану в інший, з когнітивного реєстру семантики в прагматичний реєстр. Такий механізм досить простий: прагматичне значення шукає своє обґрунтування в структурі когнітивного знання, яке, натомість, знаходить застосування в прагматичних висновках [2, с. 150].

Традиційно синоніми поділяють на *ідеографічні* (передають відтінки значень того самого поняття) та *стилістичні* (визначаються належністю до певного стилю). У нашому

дослідженні, окрім зазначених, присутні також такі типи синонімів: *словотвірні* – слова з різними префіксально-суфіксальними утвореннями, що позначені різними семантико-стилістичними відтінками; *фразеологічні* – варіанти фразеологічних одиниць на позначення того самого поняття [2, с. 150].

Синоніми зазвичай об'єднують у *синонімічні ряди*, які групують слова однієї частини мови з гранично близьким значенням навколо одного слова, що виступає домінантом. При дослідженні синонімічних особливостей концепту *YOUTH* опираємось на теорію енциклопедичного знання Р. Ленекера, тож відповідно вживатимемо терміни *домен*, *база*, *профілювання*. *Домен* як термін когнітивної лінгвістики входить у теоретичний апарат теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа і когнітивної граматики Р. Ленекера. Всі мовні одиниці певною мірою контекстозалежні. Контекст для характеристики семантичної одиниці називається доменом. Лексична структура слова може бути представлена за допомогою матриці доменів, щодо яких профілюються лексико-семантичні варіанти слова [5, с. 150]. Метод когнітивно-матричного моделювання дозволяє реконструювати процес концептуалізації того чи іншого явища. В рамках такого підходу можна виявити різноманітні ознаки, які проявляються у зіставленні лексем, що належать до синонімічного ряду. Ознаки, які є загальними для корелюючих слів, називають *інтегральними*, а ті, за якими вони розрізняються, – *диференційними* [1, с. 97].

У ході аналізу важливо враховувати дериваційне поле концепту, яке демонструє його значущість у контексті когнітивної проблематики. Похідними лексеми *youth* є такі слова: *youthful* (юний, молодий), *youthfulness* (молодість), *youthhead* (молода особа), *youthly* (молодечий), *youthy* (молодий), *youthen* (молодіти). Похідні лексеми *young* включають: *youngish* (досить молодий, нестарий), *youngling* (молодик, юнак), *youngster* (молодик), *younker* (юнак). Додаткові когнітивні ознаки були виявлені у словах *young-like* (моложавий; схожий на молодого), *young-eyed* (з молодим, гострим зором), *young-old* (що зберіг молодість душі). Значне число дериватів свідчить про те, що досліджуваний концепт є невід'ємною частиною когнітивної картини світу сучасного англомовного суспільства.

Перший етап дослідження – моделювання семантичного поля синонімів ядерних репрезентантів, які є ключовими лексемами концепту *YOUTH*. Проведена суцільна вибірка з шести синонімічних словників і тезаурусів (Collins Thesaurus of the English Language, The synonym Finder J. I. Rodale, Merriam-Webster Online Dictionary and Thesaurus, Oxford Learner's Thesaurus, The American Heritage Roget's Thesaurus, Online Thesaurus from Macmillan Dictionary), а також словника ідіом (Cambridge Idioms Dictionary), які представляють вторинну номінацію кожного концепту. Дані словників були змодельовані за допомогою методу семантичного поля. Для лексеми *youth* було виявлено 77 синонімів, з яких 42 є унікальними, тобто наводяться лише в одному словнику. Це стосується синонімів на позначення особи молодого віку. Для лексеми *young* – 56 синонімів, з яких 33 унікальні.

Для кожного синоніма підрахована частотність у словниках, і на основі цих даних було змодельоване синонімічне поле. Ядро склали лексеми, зазначені як синоніми в усіх джерелах (тобто з показником 6), на противагу ядру, крайня периферія – це унікальні одиниці, які зафіксовані в одному словнику (показник 1). Близня і дальня периферії відповідно визначаються щодо середнього показника – 4. Лексеми з показниками від 2 до 3 складають далеку периферію, а лексеми з показником 5 – ближню периферію. Складники поля виражаємо в процентному відношенні в таблиці 1.

Таблиця 1.

Складники семантичного поля синонімів лексем *youth* і *young*.

Складники поля	youth	young
Ядро	1%	1%
Близня периферія	12%	16%
Дальня периферія	33%	24%
Крайня периферія	54%	59%

Загальне поле синонімів лексем *youth* і *young* налічує 133 одиниці. Характеристикою цього поля є наявність жорсткого і компактного ядра, яке складає 1% від загальної кількості синонімів. До ядра відносимо лексеми: *adolescence* / *adolescent* (юність, підлітковий період / юнак, підліток; підлітковий), а також дериват *youthful* (молодий). Очевидно, що в англійській лінгвокультурі такі поняття як молодість, юність та підлітковий вік можуть бути взаємозамінними поняттями. Ближня периферія концентрує поняття незрілості (*immaturity* / *immature*), молоджавості (*youthful* / *youthfulness* / *youngness*), молодості (*juvenescence* / *juvenile*), також спостерігається висока частотність синонімів підлітковий період / підліток (*teeny age* / *teenager*). Високий ступінь концептуалізації, що відображений найбільшою кількістю синонімів дальньої периферії, свідчить про релевантність концепту для семантичного простору англійської лінгвокультури. Сюди відносимо синоніми, що чітко репрезентують сфери функціонування концепту *YOUTH*: період життя та розвитку особистості, особу молодого віку, молодість як стан душі, посилення на молодість як тип поведінки, характеристики осіб у молодому віці. Крайня периферія – найбільш чисельна, що пояснюється функціонуванням певних синонімів лише в поодиноких випадках. Важливу роль при цьому відіграє стилістичне забарвлення (*burgeoning* – молодість як розквіт), гендерна належність (*lassie* – дівча), діалектне вживання (*callant* – хлопець). Кожен синонім із цього ряду – носій певної ознаки, що головним чином опирається на позамовні чинники впливу.

Наступний етап аналізу передбачає розподіл синонімів відповідно до доменів, отриманих у результаті дослідження категоріальної структури лексем *youth* та *young*. Синоніми були віднесені до того чи іншого домену за прямим номінативним значенням. У представленій моделі лексичні одиниці також можуть відрізнятися стилістичною належністю, стилістичним наповненням і походженням. Ураховані деривативні лексеми ядерних репрезентантів, які власне входять до синонімічного ряду, та фразеологічні одиниці, що відображають досліджуваний концепт у свідомості носіїв англійської мови.

Для опису приядерної зони іменникової лексеми *youth* пропонуємо три домени профілювання синонімів: *темпоральний*, який відображає молодість як період життя людини (LIFE PERIOD), антропологічний, який накладає значення досліджуваної лексеми на представника(ів) молодого віку (PERSON / GROUR), характерологічний, який несе якісну ознаку (CHARACTERISTIC).

Приядерна зона прикметникової лексеми *young* опирається на одну спільну ознаку – якісна та ціннісна характеристика представників молодого віку, однак профілюється ця ознака, а відповідно модифікується значення самої лексеми, у межах трьох доменів: людина на початковому періоді життя (EARLY YEARS), вказівка на якості і поведінку особи в молодому віці (QUALITY / BEHAVIOUR), відсутність досвіду як головна характеристика молодих людей (EXPERIENCE). Кількісні дані відсоткового співвідношення кожного з доменів досліджуваних лексем зображені у таблицях 2 і 3.

Таблиця 2.

Розподіл синонімів ядерних лексем youth за доменами.

Домен	Кількість синонімів	% від загал. кількості
LIFE PERIOD	17	22%
PERSON / GROUR	48	62%
CHARACTERISTIC	12	16%

Розподіл синонімів ядерних лексем *young* за доменами.

Домен	Кількість синонімів	% від загал. кількості
EARLY YEARS	14	25%
QUALITY / BEHAVIOUR	26	46%
EXPERIENCE	16	29%

Концептуалізація номінативної лексеми *youth* здебільшого відбувається у межах антропологічного домену (PERSON / GROUP), свідченням чого є найбільша кількість синонімів ряду. Окрім цього, доцільно виділити два субдомени: на позначення особи молодого віку та на позначення групи осіб (*молодь* як збірне поняття). До першого відносимо такі синоніми: *adolescent, bairn, bobby-soxer, brat, callant, chav, damsel, fledgling, gamin, guttersnipe, hobbledehoy, hoodie, hoyden, junior, juvenile, laddie, lass, lassie, mall rat, minor, rapsallion, sapling, schoolchild, slip, sonny, sprig, spring chicken, stripling, tad, teen, teenager, teener, urchin, whippersnapper, young lady/man, young blood, young fogey, young one, young shaver, young Turk, youngling, youngster, younker*. Другий субдомен нараховує такі синоніми: *boyo, teenagers, teens, the rising generation, the young, the younger generation, yoof, young blood, young people*.

До темпорального домену (LIFE PERIOD) входять синоніми та фразеологічні одиниці, що дають характеристику *молодості* як періоду в житті людини, накладаючи різні типи стильового навантаження: позитивна оцінка, найкращий час, правові обов'язки тощо. Сюди відносимо такі одиниці: *adolescence, awkward age, bloom, early days, early maturity, golden age, heyday, glory days, incipience, juvenescence, minority, newness, nonage, novelty, prime of life, puberty, salad days, tender age*.

Характерологічний домен (CHARACTERISTIC) репрезентує молодість як стан душі, передаючи всі якості і властивості особи в молодому віці (свіжість, моложавість, жвавість, безтурботність тощо). Сюди відносимо: *bloom, callowness, freshness, greenness, immaturity, immaturity, juvenility, puerility, springtime, vigour, youngness, youthfulness*.

Варто зупинитись на стильовій різноманітності згаданих синонімів ядерного репрезентанта *youth*. Очевидно, що для вербалізації концепту *YOUTH* використовуються лексика розмовного, вуличного жанру, деякою мірою навіть у жартівливому сенсі: *fledgling* (дуже недосвідчена особа, щойно вбралася в пір'я), *yoof* (сленговий варіант слова *молодь*), *pirpy pop* (недосвідчена молода особа), *spring chicken* (молода особа). Презирливе ставлення та критика розкривається синонімами *brat* (погано вихований юнак), *guttersnipe* (вуличний хлопчисько), *chav* (молода особа бідного походження), *hoodie* (молода особа, яка займається кримінальними справами), *gammin* (безпритульний хлопець), *hobbledehoy* (погано вихована молода особа), *whippersnapper* (нахабний хлопчисько), *blade* (пройдисвіт). Гендерна специфіка виражена словами *lass* (дівчина), *lassie* (дівча), *damsel* (дівиця), *bobby-soxer* (юна модниця), *teenybopper* (дівчина-хіппі), *hoyden* (галаслива дівка). Суспільна роль відтворена синонімами *schoolboy* (школяр), *schoolgirl* (школярка). Помітний також вплив шотландського та ірландського діалектів на позначення осіб молодого віку: *callant, bairn, laddie, boyo*. Деякі синоніми вживаються, зокрема, у правовому контексті і стосуються неповноліття як вікового періоду, що передбачає певні обмеження чи обов'язки: *minority, juvenescence*. Позитивна оцінка також відіграє значну роль у концептуалізації лексеми *youth*. Ранній вік, юні роки, незрілий вік (*tender age, young age*) завжди асоціюється з незрілістю, недосвідченістю, які притаманні молоді. Молодість вважається найщасливішим періодом у житті: *happiest days of one's life, heyday, heyday of one's blood* (зеніт, розквіт, найкраща пора), *spring time of youth* (молодість, юні роки), *prime of life* (розквіт сил), *bloom of youth, florescence* (цвітіння, розквіт), *salad days* (зелена юність, у незрілому віці).

Ядерний репрезентант *young* представляє матрицю, що складається з трьох доменів, серед яких майже половину синонімів уміщує домен, що характеризує осіб молодого віку з

точки зору їх поведінки та надає додаткових ознак позитивної оцінки (QUALITY / BEHAVIOUR). До цього синонімічного ряду входять: *blooming, blossoming, budding, burgeoning, childlike, evergreen, flowering, growing, infantile, laddish, pristine, puerility, recent, sappy, springlike, verdant, vernal, youngish, youthful, youthlike, youthy*. Помітною ознакою таких синонімів є позивне зображення осіб, які перебувають у молодому віці та поводяться по-молодецьки. Стилійно забарвленими є слова *pristine* (незайманий), *sappy* (соковитий), *springlike* (схожий на весну). Деякі синоніми цього ряду є деривативними похідними від попередньої ядерної лексеми *youth*, що вказує на наявність тісних семантичних зв'язків між двома репрезентуючими концепт YOUTH лексемами.

Чимало синонімів входять до домену, який об'єднує прикметники, що вказують на відсутність досвіду при характеристиці осіб молодого віку. Сюди відносимо такі синоніми: *callow, ignorant, inexperienced, punk, sophomoric, tender, tenderfoot, unfledged, unpracticed, unripened, unseasoned, untested, untried, weak*. Цей синонімічний ряд відрізняється іронічним (*unfledged* – той, що не вбрався в пір'я) та здебільшого негативним (*punk* – нікчемний) характером відображення представників молоді, адже головний акцент ставиться на неготовності (*untested, untried*) до дорослого життя, незрілості (*unripened, callow*) та невмінні виконувати певні функції (*unpracticed*).

Профілювання лексеми *young* у домені на позначення раннього періоду в житті та розвитку особи відображає зв'язок із темпоральним доменом синонімічної матриці лексеми *youth*, де знаходимо спільнокореневі синоніми, такі як: *adolescent, ageless, immature, junior, juvenescent, juvenile, of tender age, preadult, premature, pubescent, teenage, teeny, under age, ungrown*. Очевидно, в межах даного домену не актуалізуються синоніми із певним конотативним забарвленням, позаяк відіграють лише номінативну роль при розкритті значення лексеми *young* (молодий). У деяких випадках помітне вікове розмежування: *teenage* (що знаходиться у віці від 13 до 19 років), *preadult* (юнацький, ще не (зовсім) дорослий), *pubescent* (який досяг статевої зрілості); вказівка на суспільну роль – *junior* (студент третього курсу); функціонування синоніма у формальному стилі – *juvenile* (неповнолітній), *under age* (який не досяг повноліття для отримання дозволу купувати алкоголь, голосувати тощо).

Зазначимо сфери функціонування деяких прикметників, що в цілому позначають єдине поняття *молодий*, однак відрізняються принципом референції. Ядерна лексема *young*, окрім центрального значення, дає характеристику речам, що прийнятні для осіб молодого віку (*used about things that are suitable for young people*); синонім *junior* дає ознаку об'єкту, призначеному молодій людині (*intended for young people*), або характеризує явище, до якого залучені молоді люди (*involving young people*); прикметник *youthful* змальовує характерне для поведінки молоді (*typical of young people*).

Отже, на основі аналізу мовного матеріалу з різних лексикографічних джерел були відібрані такі характерологічні параметри: 1) соціальні характеристики (належність до соціальних інститутів, юридично зафіксована форма повноліття, соціальний статус); 2) гендерна належність; 3) поведінка і можливості; 4) фізичні риси людини.

Аналіз дериваційного і номінативного поля концепту YOUTH дозволив виявити категоріальну структуру, яка відображатиме характер концептуалізації явища *молодість*. Склад категоріальної структури відображає особливості сприйняття, осмислення і когнітивної інтерпретації відповідного феномену дійсності, всі значення синонімів так чи інакше пов'язані між собою, утворюючи радіальну мережу з центральним лексичним прототипом.

Отже, було встановлено, що в англійській лінгвокультурі актуалізуються такі характеристики *молодості*, як "найкраща пора життя", "розквіт сил", "нестача досвіду", "певна дозволеність у поведінці", "відсутність доступу до певних прав, якими володіють дорослі", входять до приядерної зони концепту YOUTH і вербалізуються за допомогою синонімів. Тому лексема *youth* (молодість, молодь) з прямими номінативними значеннями "ранній етап в житті людини" й "особа в молодому віці", які неускладнені додатковими семантичними компонентами, поряд з лексемою *young* (молодий), що має номінативне

значення "характеристика особи в молодому віці", "тип поведінки, притаманний особі в молодому віці", є в сучасній англійській мові основними засобами репрезентації досліджуваного концепту.

Актуальні **перспективи** дослідження лексики, що репрезентує концепт *YOUTH*, полягають у поєднанні контекстологічного аналізу синонімів в англо-американських літературних текстах XIX-XXI століть зі статистичними методами вивчення фактологічного матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / И. В. Арнольд – М. : Либроком, 2011. – 144 с.
2. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства / М. П. Кочерган. – Вид.2. – К., 2008. – 368 с.
3. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : учеб. пособие / В. А. Маслова. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 296 с.
4. Попова З. Д. Язык и национальное сознание / З. Д. Попова, И. А. Стернин // Вопросы теории и методологии. – Воронеж : ВГУ, 2002. – 260 с.
5. Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar / R. W. Langacker. – Stanford : Stanford University Press, 1987. – P. 50–161.
6. Cambridge Idioms Dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://idioms.thefreedictionary.com/youth>.
7. Collins Thesaurus of the English Language [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus/youth>.
8. Merriam-Webster Online Dictionary and Thesaurus [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.merriam-webster.com/thesaurus/youth>.
9. Online Thesaurus from Macmillan Dictionary [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.macmillandictionary.com/thesaurus-category/british/general-words-relating-to-youth-and-being-young>.
10. Oxford Learner's Thesaurus [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english-thesaurus/youth#youth>.
11. The American Heritage Roget's Thesaurus [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.thesaurus.com/browse/youth>.
12. The synonym Finder J. I. Rodale . – UK : Warner Books, 2003. – 1380 p.

Olga Beshlei

SEMANTIC-COGNITIVE ANALYSIS OF SYNONYMS OF THE CONCEPT YOUTH

The article represents the analysis of derivational and nominative field of the concept YOUTH made on basis of lexical-graphic sources. Its categorial structure is revealed according to the classification of the domains. The object of our study is a nuclear zone of the concept YOUTH in English. The subject of analysis is reflected in the detailed study of synonymous nouns and adjectives of the nominative lexemes (youth and young) of the given concept. The aim of our study comprises the semantic-synonymous analysis of lexical units that form a nuclear zone and objectify the concept. The first phase of the research consists of modeling the semantic field of nuclear synonymic representants that are key lexemes of the concept YOUTH. To describe a nuclear zone the noun lexemes of the concept youth were classified into three domains, in which synonyms profile.

Key words: lexeme, perinuclear zone, synonymic raw, feature, domain.

Ольга Бешлей

СЕМАНТИКО-КОГНИТИВНЫЙ АНАЛИЗ СИНОНИМОВ КОНЦЕПТА YOUTH

На материале лексико-графических источников осуществлен анализ деривационного и номинативного поля концепта YOUTH. Обнаружена его категориальная структура в соответствии с классификацией на домены. Установленные пределы концептуализации изучаемого явления.

Ключевые слова: лексема, приядерная зона, синонимический ряд, домен.